

kodeksowych, lecz także na bogato przytaczanych źródłach, nauczaniu kanonistów i orzeczeniach Sygnatury Apostolskiej, sprawiają, że praca staje się swoistą interpretacją przywołanych kanonów.

Książka zasługuje na uwagę zasadniczo z dwóch powodów. Po pierwsze dlatego, że w kanonistyce nie ma wielu opracowań dotyczących poruszanej w niej tematyki; po drugie, ponieważ jest ważnym przyczynkiem do lepszego poznania analizowanego zagadnienia, a co za tym idzie, także do traktowania z należyтым szacunkiem kościołów – budynków będących miejscem świętym i domem Boga.

Warto więc sięgnąć po to opracowanie, a może nawet przybliżyć je polskiemu czytelnikowi w formie polskiego wydania.

Bp Artur Grzegorz Miziński
Katedra Kościelnego Prawa Procesowego WPPKiA KUL

Józef K r u k o w s k i, Remigiusz S o b a ń s k i, *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego. Normy ogólne*, t. 1, Poznań 2003, ss. 304.

Już ponad dwadzieścia lat minęło od wydania *Kodeksu prawa kanonicznego* papieża Jana Pawła II. Dokument ten spełnia niezwykle ważną rolę w procesie odnowy Kościoła, zapoczątkowanej przez Sobór Watykański II. Nauka Soboru stała się bowiem podstawą rewizji poprzedniego kodeksu z 1917 r. Dwudziestolecie promulgacji nowego zbioru prawa kanonicznego oraz jubileusz pontyfikatu nieżyjącego już dzisiaj papieża Jana Pawła II stały się inspiracją dla Stowarzyszenia Kanonistów Polskich, aby podjąć się stworzenia obszernego komentarza do obowiązujących przepisów kodeksowych.

Recenzowany pierwszy tom komentarza jest rezultatem współpracy dwóch wybitnych polskich kanonistów – ks. prof. Remigiusza Sobańskiego, wykładowcy na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, oraz ks. prof. Józefa Krukowskiego z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i UKSW. Pozycja zawiera prezentację autorstwa J. Krukowskiego, Konstytucję apostolską papieża, promulgującą kodeks z dnia 25.01.1983 r., wstęp, wykaz skrótów, właściwy komentarz do pierwszej księgi kodeksowej (czyli norm ogólnych) oraz literaturę i spis treści. Na początku książki zamieszczono słowo wstępne prymasa Polski kard. Józefa Glempa. *Komentarz* dzieli się na jedenaście tytułów, z których IV, VI i IX zawierają dodatkowo rozdziały.

Na podkreślenie zasługuje sposób opracowania książki. Przyjęta formuła obejmuje nowe, w znacznym stopniu udoskonalone tłumaczenie poszczególnych kanonów z ła-

ciny na język polski, wraz z szerokim komentarzem egzegetycznym, uwzględniającym odpowiedzi Papieskiej Rady ds. Interpretacji Tekstów Prawnych oraz normatywne akty Stolicy Apostolskiej, mające charakter wykonawczy w stosunku do kodeksu. Takie ujęcie pozwala na właściwą, pogłębioną interpretację znaczenia poszczególnych postanowień kodeksowych.

Pomysł przygotowania księgi wstępnej zrodził się już przy redagowaniu *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1917 r., w wyniku przyjęcia w ustawodawstwie kościelnym nowej formy – *codex* – w miejsce wcześniejszych zbiorów prawa – *corpus*. Księga zawierała dyspozycje odnoszące się do wszystkich przepisów zawartych w KPK. Normy ogólne znalazły się również w KPK z 1983 r. Nazwa, jaką nadano pierwszej księdze, jak pisze R. Sobański, nie wydaje się najszcześniejsza. Przy obecnej technice ustawodawczej wszystkie normy ustawowe mają charakter ogólny, są więc nimi również normy zawarte w pozostałych księgach kodeksu. Na księgę „Normy ogólne” składają się 203 kanony, ujęte w 11 tytułach. Dotyczą one źródeł prawa w aspekcie formalnym i proceduralnym, podmiotu prawa oraz jego czynności prawnych, władzy rządzenia, a także urzędu kościelnego. Na końcu znalazły się tytuły mówiące o przedawnieniu i obliczaniu czasu.

Pierwszy z tytułów recenzowanej książki dotyczy ustaw kościelnych. W *Kodeksie prawa kanonicznego* nie znajdujemy definicji ustawy kościelnej. Ustawę charakteryzują: prawnie zobowiązujący charakter, rozumność, autorstwo kompetentnego prawodawcy, zaadresowanie do określonej grupy osób, ujęcie abstrakcyjne, stałość, promulgacja, innowacyjność. Kodeks używa synonimicznie nazw: ustawa, norma, przepis. Jak słusznie zauważa Sobański, należałoby rozróżnić te nazwy. Norma bowiem to reguła zachowania, ustawa to akt normatywny, którym ogłasza się normy, natomiast przepisy są zdaniami, z których złożona jest ustawa.

Kolejny z tytułów nosi nazwę „Zwyczaj”. Prawo zwyczajowe w Kościele przeważnie szło w parze z uchwałami synodów, dekretami papieża i biskupów, regulacjami zakonnymi. Odwoływały się do niego dzieła Ojców Kościoła. Sobory i synody niejednokrotnie wychwytywały zwyczaje, przez co stawały się one prawem stanowionym. Prawo zwyczajowe jest zatem wyrazem tego, że uzdolnienie i powołanie do aktywnego działania zmierzającego do budowania Kościoła obejmuje nie tylko hierarchów kościelnych, ale wszystkich wiernych, którzy dzięki zmysłowi wiary wnikają w Boże Objawienie i stosują je w swoim życiu. Podstawą normatywnego waloru prawa zwyczajowego nie jest więc wola prawodawcy, ale świadomość wiernych uczestniczących w królewskim urzędzie Chrystusa.

Następna część opracowania zajmuje się dekretami ogólnymi oraz instrukcjami. Jest to nowy tytuł kodeksowy, odpowiadający na szeroko zgłaszane postulaty ustawowego uporządkowania źródeł prawa. Wynika on z faktycznego zróżnicowania funkcji władzy kościelnej i ma na celu uporządkowanie funkcjonowania władzy wykonawczej. Jej organy wydają ogólnie ujęte akty normatywne, przy czym zwłaszcza kongregacje Kurii Rzymskiej – dekrety o randze ustawy. Konieczność uporządkowania źródeł prawa wypływa też z braku jednolitego nazewnictwa w tych kwestiach.

„Konkretne akty administracyjne” – to nazwa IV tytułu omawianej pozycji. Nie był on zawarty w Kodeksie z 1917 r. i – jak zauważa J. Krukowski – do aktualnie

obowiązującego został wpisany w celu wprowadzenia do systemu prawa kanonicznego terminologii współczesnego prawa administracyjnego i zespołu norm regulujących stanowanie kościelnych aktów administracyjnych oraz uporządkowania aktów, tradycyjnie nazywanych reskryptami, przywilejami i dyspensami. Termin „poszczególne akty administracyjne”, użyty w tłumaczeniu kodeksowym z 1984 r. na oznaczenie łacińskiego terminu *acti administrativi singularis*, nie oddaje adekwatnie jego treści i jest obcy terminologii polskiego prawa administracyjnego. Dlatego wymieniony autor mówi o konkretnych, a nie o poszczególnych aktach. Akt konkretny wyznacza konkretnym adresatom zachowanie się w konkretnym przypadku i po zastosowaniu go przestaje istnieć. Jego adresatami są konkretne osoby fizyczne, prawne lub wspólnoty wiernych. Możliwość zastosowania aktu konkretnego jest bardziej ograniczona aniżeli aktu ogólnego, ponieważ akt konkretny może być stosowany tylko jeden raz (lub w ściśle określonej liczbie przypadków).

Piąty tytuł recenzowanego opracowania obejmuje statuty i przepisy porządkowe. Podobnie jak wcześniejszy, jest nowym tytułem kodeksowym. Statuty i przepisy porządkowe są – obok ustaw, prawa zwyczajowego, dekretów wykonawczych i instrukcji – wtórnymi źródłami prawa. Jeśli stanowią je odnośne zespoły autonomicznie, należą do tzw. *secundarium*.

Tytuł VI dotyczy osób fizycznych i prawnych. Zawarte w KPK (1983) pojęcie osoby nawiązuje do tradycji sięgającej prawa rzymskiego, epoki odrodzenia, oświecenia, filozofii Kanta, aż do współczesnego używania nazwy „osoba”, na oznaczenie abstrakcyjnego podmiotu prawa. Trzeba zauważyć, iż kanonistyka, przyjmując osobę ludzką jako oczywisty podmiot prawa, rozwinęła równocześnie naukę o osobie moralnej, czyli prawnej.

Czynności prawne to przedmiot rozważań zawartych w następnej części książki. Są świadomymi działaniami, podjętymi dla osiągnięcia zamierzonych skutków prawnych. Konstytutywnym elementem czynności prawnej jest wola i jej oświadczenie. W kwestii ważności czynności dokonanych przy rozbieżności między faktyczną wolą i jej oświadczeniem prawo kanoniczne wymaga faktycznego istnienia woli osiągnięcia skutku prawnego, domniemując zgodność woli i jej oświadczenia. Sobański zauważa, że kodeks nie różnicuje między czynnościami nieważnymi i nie istniejącymi. Rozróżnienie takie ma jednak swoje znaczenie. Czynności nieważne nie wywierają bowiem skutków z powodu braków określonych przez prawo, ale nieistotnych. Nie istniejącym brakuje natomiast elementów istotnych.

Omawiając władzę rządzenia autor ten podaje, że jej sprawowanie jest podejmowaniem decyzji wiążących inne osoby. W Kościele takim kierownictwu podlegają przede wszystkim działania, przez które uobecnia się zbawcze działanie Chrystusa, czyli posługa słowa i sakramentów. Do władzy kościelnej należy również troska o odpowiadające wierze zachowania wiernych, czytelne jako świadectwo. Jest to zatem prawdziwa władza społeczna, wyjaśniana jako władza nauczania, uświęcania i pasterzowania. Natomiast urząd kościelny, będący przedmiotem analizy IX tytułu, to jakkolwiek obowiązek nałożony na stałe, dla realizacji celu duchowego. Wszyscy wierni są podmiotem działań Kościoła, uczestnicząc w jednym, wspólnym kapłaństwie Chrystusa. Kościół, aktualizując to jedyne Kapłaństwo Chrystusa, „wchodzi”

w jego urząd. „Urząd” jest pojęciem węższym niż „posługa”; tylko te posługi są urzędem, które wiążą się z kanonami 145 i 146.

Kolejny tytuł dotyczy przedawnienia. Terminem tym obejmuje się zasiedzenie praw i przedawnienie roszczeń. Zasiedzenie to nabycie prawa przez faktyczne jego wykonywanie. Przedawnienie roszczeń czy obowiązków to pozbycie się ich dzięki temu, że nie nastąpiło ich dochodzenie. Chroni zobowiązanego przed odwlekaniem roszczeń w nieskończoność.

Ostatni z tytułów zajmuje się obliczaniem czasu. Prawo musi bowiem uwzględniać fakt, że czynności i zdarzenia prawne dokonywane są w czasie. Nawet prawa, które przysługują człowiekowi niezależnie od czasu, są konkretyzowane także w kategoriach czasu. Kategoria czasu wchodzi w grę przy określaniu wymaganego wieku, trwania czynności, zobowiązań, kolejności czynności prawnych lub odstępu między nimi, terminu czynności itd. Stąd właśnie bierze się w prawie konieczność ustalenia sposobu obliczania czasu.

Recenzowany komentarz do pierwszej księgi Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. jest jedyną tego rodzaju pozycją w polskiej literaturze prawniczej. Jego walorów nie da się przecenić. Zawiera wiedzę absolutnie niezbędną dla studentów wydziałów prawa kanonicznego, wielce użyteczną dla alumnów seminariów duchownych, przydatną również dla duszpasterzy i osób zajmujących się interpretacją i stosowaniem prawa kościelnego w konkretnych sytuacjach życiowych. Należy tylko ubolewać, że tak ważna pozycja, dotycząca podstawowego zbioru prawa Kościoła łacińskiego wydanego w 1983 r., ukazała się dopiero dwadzieścia lat po jego wejściu w życie i że obejmuje na razie tylko pierwszą księgę KPK.

ks. Zbigniew Janczewski
kierownik Katedry Historii Źródeł
i Literatury Prawa Kanonicznego UKSW